

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ МЕДИЧНОГО ПРАВА

Святослава ЮРНИЮК, Світлана САВКА, Алла ТКАЧ

ВДНЗ України „Буковинський державний
медичний університет”, Чернівці (Україна);
yurmuk.slava@bsmu.edu.ua, savka.svitlana@bsmu.edu.ua
society@bsmu.edu.ua

HISTORICAL ASPECTS OF MEDICAL LAW DEVELOPMENT

Svyatoslava YURNYUK, Svitlana SAVKA, Alla TKACH

Higher State Educational Establishment of Ukraine „Bukovinian State
Medical University”, Chernivtsi (Ukraine),
RESEARCHERID D-2956-2017
ORCID/0000-0002-9201-3268

Святослава Юрнюк, Светлана Савка, Алла Ткач. Исторические аспекты развития медицинского права.

Интенсификация развития общественных отношений обуславливает необходимость правового регулирования различных сфер жизни и возникновения новых отраслей права в правовой системе Украины. Наличие самостоятельной отрасли медицинского права наиболее важна как для общества в целом, так и для самих медицинских работников и пациентов. Реалии последних 10-15 лет обусловили возможность и необходимость выделения ее как самостоятельной отрасли права. Этому способствовали и социально-экономические преобразования в нашей стране (касались здравоохранения) и разработки теоретико-правового характера (наличие необходимых атрибутов и возможность существования медицинского права). В статье акцентируется внимание на развитии национальной правовой системы и формирования новой отрасли права Украины - медицинского права.

Ключевые слова: медицинское право, общественные отношения, медицинская помощь, отрасль права, здравоохранение.

Вступ. За останні десятиліття в Україні відбулися значущі зміни у медичному законодавстві. Нині під час економічних і соціальних змін, що зумовлені переходом від соціалістичного ладу до соціально-регульованої ринкової економіки, спостерігається поява нових видів суспільних відносин, які потребують правового врегулювання та їхнього дослідження. Так, право людини на охорону здоров'я і медичну допомогу репрезентовано в конституційному аспекті. Відповідно перед нашим урядом постає завдання щодо створення окремої комплексної галузі медичного права.

Питання юридичного забезпечення медичної діяльності в Україні набувають особливої актуальності. Безперечно, це пов'язано із розвитком приватної медичної практики, розробкою нормативно-правової бази щодо ведення загальнообов'язкового державного соціального медичного страхування, використанням новітніх технологій медичної науки та удосконаленням управлінської діяльності в галузі охорони здоров'я.

Метою нашої роботи є аналіз науково-теоретичного обґрунтування розвитку медичного права та запровадження в Україні окремої галузі – медичного права. Медичне право – як галузь науки – пов'язано із дослідженням низки питань юридичного напрямку медичної діяльності. Наукову дисципліну варто визначити як сукупність правових, медичних та інших постулатів, що розкривають основні положення та значення медичного права.

Основна частина. Наукове поняття "медичне право" у радянській медичній та юридичній практиці пов'язане із терміном "міжнародне медичне право" і трактується як комплекс завдань, що регулювалися Всесвітньою

медичною асоціацією, з-поміж яких передбачалася й "розробка загальної політики у питаннях міжнародного медичного права". Згодом у 1974 році на 56-й міжнародній конференції в Делі, організованій Міжнародною асоціацією права (ILA) та Інститутом міжнародного права, офіційно визнано міжнародне медичне і гуманітарне право як сукупність норм і принципів, що мають на меті полегшити страждання людей, які викликані діями проти їх здоров'я¹. У 1974 році в СРСР відбулася науково-практична конференція з медичного права. Розгляд проблемних питань конференції послужив стимулом до проведення наукових досліджень. У 1977 році у Празі на IV Міжнародній медико-правовій конференції вченими-медиками та юристами висунуто пропозицію щодо виділення правових норм, що регламентували питання медицини, охорони здоров'я в самостійну галузь права – медичне право. Міжнародна асоціація медичного права здійснює видавництво науково-практичного журналу "Медичне право".²

Наприкінці ХХ ст., коли Україна здобула незалежність, активізувалися наукові дослідження з медичного права зарубіжними та українськими фахівцями, з'явилися монографії, навчально-методична література з цієї галузі. Значно цьому процесу сприяло проголошення у Конституції держави як соціальної і визнання соціальних прав людини й громадянина, з-поміж яких право на медичну допомогу та охорону здоров'я посідає одне із чільних місць.

У працях сучасних учених актуальною є думка про комплексність медичного права як галузі загального права. Зокрема, А. Б. Литовка і П. І. Литовка переконані, що після включення медицини до цивільного обігу спростована

¹Leyendecker R. S. In tema di diritto internazionale umanitario [In international humanitarian law], Nuova antologia, Firenze, 1999, P. 509-510.

²Rukovodstvo po sotsyalnoi hyhyene y orhanyzatsyyi zdoravookhraneniya [Management of hygiene in health care organizations], V 2-kh. T. 1, Yu. P. Lysytsyn, E. N. Shyhan, Y. S. Sluchanko y dr., Pod red. Yu. P. Lysytsyna, M. Medytsyna, 1987, P. 27.

думка про медичне право як підгалузь права соціального забезпечення, а, вважають дослідники, медичне право – це комплексна галузь національного права, яка регулює право на охорону здоров'я та інші відносини³. На думку С. Г. Стеценко, медичне право – це комплексна галузь права, що об'єднує правові норми, які регулюють суспільні відносини у сфері медичної діяльності⁴. Медичну діяльність автор розглядає як системність; надання медичної допомоги; медичне страхування; виробництво лікувальних засобів та виробів медичного призначення; організація реабілітаційно-відновлюючих заходів тощо.

Отже, медичне право – це система правових норм, що регулюють суспільні відносини (вплив медичних засобів на фізичне та психічне здоров'я людини)⁵.

Визначення медичного права зумовлено практичними потребами, адже кожна людина упродовж життя обов'язково стає суб'єктом відносин щодо отримання медичної допомоги⁶. У такому розумінні медичне право "зустрічає" людину під час її появи на цей світ і супроводжує упродовж усього життя. Тому необхідно не лише удосконалити засоби і методи лікування, діагностування, профілактики, а й створити ефективний юридичний механізм забезпечення права людини на медичну допомогу.

У Конституції України (стаття 49) закріплено право громадян на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. Зокрема, право на охорону здоров'я є поняттям широким, оскільки включає право на медичну допомогу і право на медичне страхування. Відповідно, право на медичну допомогу є відносно самостійною ланкою. Необхідно відрізнити права та обов'язки громадян у царині охорони здоров'я й обов'язки держави щодо його забезпечення, а також права пацієнтів під час здійснення медичної допомоги. Наприклад, перша група правових актів, які мають загальний характер (сформульовані у статті 6 Основ законодавства про охорону здоров'я), стосуються усіх сфер життєдіяльності людини. В охороні здоров'я формується цілий комплекс суспільних відносин – медичні, фінансові, управлінські, організаційні. Вони регулюються різними галузями законодавства – конституційними, адміністративними, трудовими, цивільними, господарськими, кримінальними, екологічними й ін. Проте ядром таких відносин є саме медичні, які виникають між пацієнтом і лікарем (медичним (фармацевтичним) працівником) щодо надання медичної допомоги на всіх етапах її здійснення.

Концептуальною основою для розуміння медичного права є виокремлення (з певною умовою) й спеціальне правове регулювання відносин щодо реалізації права людини на медичну допомогу⁷. Однак у прагматичному аспекті тільки такий підхід здатний розмежувати відносини, в основі яких є безпосереднє надання медичної допомоги, від інших складників у сфері охорони здоров'я, і вдосконалити правові норми.

Медичні відносини регулюються Конституцією

України, Основами законодавства України про охорону здоров'я (1992), законами України "Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення" (1994), "Про запобігання захворюванню на синдром набутого імунodefіциту (СНІД) та соціальний захист населення" (12 грудня 1991 року, у редакції Закону від 3 березня 1998 року). "Про донорство крові та її компонентів" (1995), "Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними" (1995), "Про лікарські засоби" (1996), "Про трансплантацію органів і тканин людини" (1999), "Про лікарські засоби" (1996), "Про психіатричну допомогу" (2000), "Про захист населення від інфекційних хвороб" (2000), указами Президента України, постановами Кабінету Міністрів України, нормативними наказами Міністерства охорони здоров'я України, інструкціями тощо.

Зокрема, медичне право має низку специфічних ознак.

По-перше, наявність медико-спеціальних норм, пов'язаних з методикою лікування, визначенням ступеня втрати працездатності, проведенням медичних маніпуляцій, оперативних втручань, штучним заплідненням, стерилізацією чоловіків і жінок, констатацією смерті та ін⁸. Такі норми із медичною "забарвленістю" є одночасно і біологічно-технічними, і правовими, оскільки формально обов'язкові для медичних працівників усіх медичних закладів незалежно від форми власності.

По-друге, у структурі медичного права чільне місце посідають норми щодо соціального захисту особи під час застосування медичного впливу на людину, зокрема під час лікування лікарськими засобами, проведення медичного втручання, обмеженнях щодо донорства, встановлення у визначених законом випадках обов'язкових медичних оглядів, вакцинації, примусового лікування тощо⁹.

По-третє, взаємозв'язок медичного права з моральністю, етикою, основами деонтології. Етичні норми виступають нормами (принципами), які забезпечують, наприклад, безоплатність гарантованого мінімуму медичної допомоги, неможливість відмови лікаря у лікуванні (огляді) пацієнта, безоплатності донорства, заборону евтаназії, забезпечення лікарської таємниці.

Медичне право (за своєю суттю) є соціальним правом. Прикладом є трудове право та право соціального захисту. Воно виступає єдиним правовим механізмом, за допомогою якого реалізується право кожної людини в нашій державі на отримання кваліфікованої медичної допомоги¹⁰. Важливою умовою цього механізму є засади, закріплені в Конституції та законах України права громадян на медичну допомогу та державному гарантуванні здійснення цього права; у наявності та функціонуванні державних і комунальних медичних закладів системи охорони здоров'я; у державному фінансуванні встановленого законом гарантованого мінімуму медико-

³ Lytovka A. B., Lytovka P. M. Medytsynskoe pravo – kompleksnaia otrasl natsyonalnogo prava Rossyy: stanovlenye, perspektivy razvitiya [Medical law - a complex branch of national law in Russia : Establishment, Development Prospects], Pravovedeniye, Volgograd, 2000.

⁴ Stetsenko S.H. Medychne pravo Ukrainy: Pidruchnyk [Medical Law of Ukraine: textbook], K.: Всеукраїнська асоціація видавців, «Правова єдність», 2008, 507 р.

⁵ Dshko L. "Pro haluzevu nalezhnist medychnoho prava Ukrainy" [About the sectoral affiliation of health law Ukraine], *Pravo Ukrainy*, 2006, № 1, P. 120-124.

⁶ Bolotina N.B. "Perspektivy rozvytku medychnoho prava Ukrainy" [Prospects of development of the medical rights of Ukraine], *Aktualni problemy derzhavy i prava*, 3b. nauk. pr, Vyp. 11, Odessa, Yuryd. lit., 2001, P. 300-304.

⁷ Stetsenko S.H., On. cit.

⁸ Bolotina N.B. "Medychne pravo v systemi prava Ukrainy" [Medical law in the system of law in Ukraine], *Pravo Ukrainy*, 1999, № 1, P. 116-121.

⁹ Stetsenko S.H., On. cit.

¹⁰ Ibid.

-санітарної допомоги; у всеохопності спеціалізованих медичних правил та обов'язковості їх виконання усіма медичними працівниками під час надання медичної допомоги. Водночас правові відносини між пацієнтом і лікарем під час надання медичної допомоги регулюються за допомогою цивільно-правового методу.

Сьогодні є всі підстави стверджувати про функціонування такої галузі права, як медичне право. Використовуючи сукупність методів правового регулювання, медичне право за своїми об'єктивними характеристиками визначається комплексною галуззю права¹¹. Враховуючи ту обставину, відповідно до якої поява нових галузей права – це об'єктивний процес, свідченням системності медичного права є:

1) конституційно закріплене право на охорону здоров'я і медичну допомогу; 2) наявність окремих нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини у сфері охорони здоров'я громадян; 3) суспільні відносини, що виникають у сфері медичної діяльності, визначаються і власними нормами, і нормами, що закріплені в інших галузях права (кримінальне, цивільне, адміністративне й ін.); 4) наявність загальних принципів, які властиві медичному праву і характеризують його зміст; 5) гнучка система і структура медичного права, що містить правові підгалузі, інститути і норми; 6) неможливість у рамках чинних галузей права забезпечити повне якісне правове регулювання численних відносин у галузі медицини.

Учений В. К. Райхер, запропонував розгорнуту концепцію комплексних галузей права. Не можна не відзначити і сучасні праці теоретиків-правознавців про виокремлення медичного права. Так, М. Н. Марченко зазначає, що "формується ті галузі медичного права, що безпосередньо звернені до людини і призначені для реалізації конституційних прав громадян"¹².

Отже, методологічна база низки досліджених праць (матеріалів) спонукає виділити медичне право як комплексну галузь права¹³.

Висновки. Медичне право – це комплексна галузь права, що включає сукупність правових норм, які регулюють суспільні відносини у сфері медичної діяльності.

Наявність самостійної галузі права важлива і для суспільства в цілому, і для медичних (фармацевтичних) працівників і пацієнтів.

Медичне право дозволить на більш високому рівні здійснювати розробку принципів (основних засад) державної політики у сфері охорони здоров'я, якісно вивчити питання захисту прав громадян під час надання медичної допомоги, детально визначити правовий статус суб'єктів правовідносин, що виникають у сфері медичної (фармацевтичної) діяльності.

Svyatoslava Yurnyuk, Svitlana Savka, Alla Tkach. Historical aspects of medical law development. Intensification of public relations development stipulates the necessity of legal settlement of various spheres of life and emergence of newest branches of law in the Ukrainian legislation system. An independent branch of medical law available is an important thing both for the whole society and medical workers and patients themselves. The reality of the recent 10-15 years has stipulated the possibility and necessity to isolate it as an independent branch of law. It was promoted by social-economic transformations in our state (concerning public health), theoretical-legislative guidelines (essential attributes available and possibility of medical law existence).

In recent decades considerable changes have occurred in medical law in Ukraine. Nowadays during economic and social changes caused by transition from the previous system to socially regulated market economy new kinds of social relations appear requiring legal regulation and their investigation. Thus, the human right for health care and medical aid is guaranteed by the Constitution. Correspondingly, an issue is set in front of our Government to create a separate comprehensive branch of medical law.

The issues of juridical support of medical activity in Ukraine have become of a special topicality. Undoubtedly, it is connected with the development of private medical practice, elaboration of normative-legal bases concerning the introduction of general compulsory state social medical insurance, application of advanced medical scientific technology and improvement of management in public health care.

The article focuses its attention on the development of the national legal system and formation of a new branch of law in Ukraine – medical law. Scientific-theoretical substantiation of the medical law development and introduction of a separate branch – medical law in Ukraine. Medical law is a branch of science associated with investigation of a number of juridical issues in medical work. This scientific subject should be defined as a package of legal, medical and other postulates revealing the main principles and values of medical law.

Key words: medical law, public relations, medical aid, a branch of law, health care.

Svyatoslava Yurnyuk – асистент кафедри судової медицини та медичного правознавства Вищого державного навчального закладу України «Буковинський державний медичний університет». Автор та співавтор близько 28 наукових та навчально-методичних праць, з поміж яких 1 інформаційний лист. Наукові інтереси: трудове право, цивільне право і процес.

Svyatoslava Yurnyuk – Assistant Professor of Department of Forensic Medicine and Medical Law of Higher State Educational Establishment of Ukraine „Bukovinian State Medical University”. Is an author and coauthor of about 28 scientific and educational works, including 1 information letter. Her research interests include: employment law, civil law and process.

Tkach Alla – кандидат філологічних наук, доцент кафедри суспільних наук та українознавства Вищого державного навчального закладу України «Буковинський державний медичний університет». Автор та співавтор близько 100 наукових та навчально-методичних праць, з поміж яких 3 монографії та 5 посібників. Наукові інтереси: сучасна українська медична термінологія; методика викладання української мови як фахової у вищій школі.

Tkach Alla – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor of department of Social Sciences and Ukrainian Studies of Higher State Educational Establishment of Ukraine „Bukovinian State Medical University”. She is an author and coauthor of about 100 scientific and educational works, including 3 monographs and 5 manuals. Her research interests include contemporary Ukrainian medical terminology; methods of teaching Ukrainian Language as a professional in high school.

Savka Svitlana – асистент кафедри нервових хвороб, психіатрії та медичної психології Вищого державного навчального закладу України «Буковинський державний медичний університет». Автор та співавтор близько 26 наукових та навчально-методичних праць. Наукові інтереси: психіатрія, психотерапія.

Savka Svitlana – assistant of the department of neurology, psychiatry and medical psychology named after S.M.Savenko of Higher education institution in Ukraine "Bukovinian State Medical University". Author and co-author of 26 scientific and educational works. Fields of research: psychiatry, psychotherapy.

Received: 18. 01. 2017

Advance Access Published: April, 2017

© S. Yurnyuk, S. Savka, A. Tkach, 2017

¹¹ Ibid.

¹² Stetsenko S.H. Medychne pravo Ukrainy: Pidruchnyk [Ukraine Medical Law: textbook], 507 p.

¹³ Obshchaia teoriya gosudarstva u prava: akademicheskyy kurs v 3-kh t. [General Theory of State and Law], Izd. 2-e, per. y dop., Otv. red. prof. M. N. Marchenko, Moskva, Zertsalo-M, 2001.